

Effektivitet eller frihed?

Diskussioner om universitetsstudier 1957-1960

Af Else Hansen

I slutningen af 1950'erne var universitetets form under kritik: studiestarten var vanskelig, eksaminerne meget omfattende, pensum var »forældet«, og forelæserne holdt de studerende hen i passivitet. Hvad kunne man gøre? Thor-kil Kristensen fra Venstre foreslog indførelse af bachelorgrad på visse studier. Undervisningsminister Jørgen Jørgensen krævede effektive studier, men viste i øvrigt ikke universiteterne større interesse. Studenterne ønskede anerkendelse som frie, selvstændige individer både økonomisk og akademisk. Universiteterne forsvarede den traditionelle studiefrihed over for kritikerne. Parterne mødtes i Undervisningsministeriets Studietidsudvalg – som efter seks års arbejde opgav at afgive betænkning. Konturerne af den senere langt kraftigere kritik af interne forhold på universiteterne var ridset op, men løsninger var ikke i sigte.

»Hvorledes opnås større effektivitet i undervisningen uden at studiefriheden går tabt?« var overskriften for en plenumsession på den nordiske universitetskonference i oktober 1958. Her mødtes universitetsstuderende fra de nordiske lande for at drøfte aktuelle universitetspolitiske spørgsmål.¹ Med den overskrift blev der angivet et centralt tema i universitetspolitikken ved 1950'ernes afslutning: skulle universitetsstudierne effektivt sætte de studerende i stand til at bestride faste stillinger efter eksamen – eller skulle universitetsstudierne give de studerende frihed til at fordybe sig i væsentlige emner? Valget mellem effektivitet og frihed var smertefuldt. Mange professorer ved universiteterne ville ubetinget fastholde akademisk frihed, både for sig selv og for de studerende. Efter deres opfattelse var netop den frie forskning, deres lærefrihed og de studerendes studiefrihed et grundlæggende fundament for samfundets kultur. I årene lige efter besættelsen var der blevet lagt vægt på at vise sammenhængen mellem disse friheder og selve demokratiet, men så vidt gik ingen i slutningen af 1950'erne, hvor forsvarerne for den akademiske frihed blot talte om grundlaget for »kulturen«. På den anden side stod ønsker om og muligheder for økonomisk vækst, som følge af øget industriproduktion til eksport. Fokuseringen på vækst blev ikke forbundet med akademisk frihed, men med effektivitet, udøvet af dygtige specialister. I slutningen af 1950'erne talte mange om »en ny type af studerende« på universiteterne: studerende, som bl.a. forlangte en mere personlig kontakt med professorerne, og som under studierne måtte forsørge sig selv gennem erhvervsarbejde eller lån. De studerende ville betragtes som økonomisk og i stigende

grad også som akademisk selvstændige individer, som medborgere i velfærdsstaten. I den offentlige debat var det tydeligt, at de nye studerende ønskede ændringer på universiteterne, men også at deres krav ikke rigtigt mødte forståelse hverken hos universiteternes professorer eller hos politikerne.

Professorernes universitet

Krav om effektivisering, rationalisering og åbenhed fra studenter og politikere blev af flere professorer mødt med stor undren og lodret afvisning. De mente ikke, universitetet skulle uddanne til bestemte professioner og erhverv inden for alle fag, men at det var universitetets hovedopgave at give de unge akademisk dannelse gennem selvstændige studier. For dem var det begreber som studiefrihed, lærefrihed og selvstyre, der stod på spil over for kravene om effektivisering og rationalisering.²

Kort fortalt, så skulle professorerne have lærefrihed, altså frihed til at undervise, som de vurderede, det bedst passede til fagets krav og deres temperament. Denne frihed gjaldt både indhold og undervisningsform. Professoren kunne altså frit vælge, hvad han ville forelæse i, og om han overhovedet ville forelæse, eller om han ville bruge andre undervisningsmetoder som øvelser, eksaminatorier eller kollokvier. De sidste havde det til fælles, at de studerende blev nødt til at deltage mere aktivt ved at forberede oplæg eller i det mindste at blive eksamineret i stoffet. Derfor var det undervisningsformer, som mest hensigtsmæssigt kunne bruges over for mindre hold studerende.

Over for denne frihed til professorerne stod så studenternes studiefrihed, som indebar, at den enkelte selv måtte finde sin egen form og retning i studiet. Nok kunne man gå til en del undervisning, hvad enten det nu var forelæsninger eller forskellige former for samtaler, men selvstudier var en væsentlig del af studieformen. Af nogle professorer blev selvstudier endda berømmet som det væsentligste i studiet. Det var nemlig her, den studerende på egen hånd kunne sætte sig ind i stoffet og selv udvælge det, som ville besvare de spørgsmål, han fandt væsentlige. Studiefrihed indebar også, at studenten ikke var udelukket fra at gå til forelæsninger i andre fag, men frit kunne vælge at gå hos flere forskellige professorer og derved få mange indtryk. Akademisk dannelse var udbyttet af denne studieproces. En dannelse, som var bredt funderet, og selvstændigt tilegnet og bearbejdet. På den baggrund var det svært at acceptere krav om, at studiemnes indhold skulle være »relevant« i forhold til en fremtidig beskæftigelse.

»Spørg aldrig om, hvad et bestemt Stof skal bruges til; men lær det blot, eller sæt Dem ind i dets Problemer og Tankegang. Om De nogen Sinde faar Brug for Retsfilosofi, naar De bliver Advokater eller Dommere, om De faar brug for Hebraisk, naar De bliver Præster, eller for Filosofi, naar De bliver Læger, er banale, filistrøse Spørgsmaal, De som Akademikere ikke maa stille. Husk at De skal studere Jura og ikke gaa paa Sagførerkursus, husk at De skal studere Theologi og ikke frekventere en Præsteskole, og glem ikke, at De skal studere Medicin og ikke blot tilegne Dem visse Færdigheder i Doktoreringens 'Kunst'. Saa snart Spørgsmaalet om den praktiske Nytte af Lærestoffet stilles, er det ude

med Kulturen, og den gølge faglige Teknik staar tilbage, ene og uden Lys og Varme.»³

Til idealbilledet af universitetet hørte, at studerende og professorer havde et tæt personligt forhold, hvor de havde udbytte af fælles diskussioner om faglige emner. Studenterne skulle bidrage med deres ungdommelige friskhed og nye spørgsmål, mens professorerne havde deres solide viden og dannelse samt egne forskningsresultater som ballast. Universitetets selvstyre betød, at professorerne i fællesskab styrede universitetet, både praktisk og akademisk. Professorerne havde overordentlig stor indflydelse på deres fag og på universitetets forhold. Indblanding fra politikere – eller studerende for den sags skyld – ville blot betyde, at videnskaben ikke længere kunne få lov at udfolde sig frit, men ville blive bundet til mere praktiske behov.

»Universitetets sag er det almene, det primært videnskabelige. Universitetet kan ikke opløses i en række adskilte fagskoler, uden at dets idé gaar tabt.»⁴

Den tætte forbindelse mellem universitetslærer og student, som visse universitetslærere tog som en forudsætning for universitetets virke, blev truet fra flere sider. Den balance mellem universitetets lærere og studerende, som var udgangspunktet for deres universitetsidealer, fandtes ikke i 1950'erne, i hvert fald ikke i kritikernes øjne.⁵ Den nære kontakt mellem professor og studerende var vanskelig, og for så vidt heller ikke længere relevant, idet der på universitetet også var andre lærergrupper, som varetog en betydelig del af undervisningen. Samtidig var de studerende presset af, at de skulle kvalificere sig til et arbejde efter studierne, så de ønskede, at pensum i hvert fald nogenlunde svarede til, hvad der senere ville blive forventet af dem. De studerende og dermed også universitetet blev presset af, at aftagere, f.eks. i centraladministrationen og i gymnasierne, stillede stadig mere specifikke krav til kandidaternes kvalifikationer. Studiefrihed med dens mulighed for og opfordring til selvstudier blev ikke brugt til selvstændig fordybelse og undersøgelse, men gav i realiteten plads til studenternes erhvervsarbejde – eller »vegeteren«, altså driveri. Samtidig betød de stramme eksamensordninger, herunder krav om at eksamener skulle tages i en bestemt rækkefølge, at mulighederne for selvstudium i realiteten allerede var noget indskrænket.

Det var ikke kun professorer, men også studenter som forsvarede det »traditionelle« universitet. Den konservative formand for Studenterrådet, Poul J. Svanholm, pointerede i en kronik i 1955, at der stadig skulle være tid til »det uhaandgribelige, men alligevel reelle, der almindeligvis benævnes akademisk dannelse.« Han gik heller ikke ind for, at der skulle indføres skolelignende forhold med faste mødetider ved universiteterne, nej, »Kun gennem den selvstændige tilrettelæggelse af studiet og tilrettelse af lærdommen, som gennem aarhundreder har været vore universiteters særkende, erhverves den modenhed og dømmekraft, der gør akademikerne til et lige saa uundværligt element i samfundet som f.eks. haandværkere og handelens folk.« Reformer måtte ikke »indebære noget attentat mod den frie studieforms princip og den deraf følgende selvstændige indsats fra studenternes side.«⁶

Universitetspolitik i slutningen af 1950'erne

På det uddannelsespolitiske område var tre emner dominerende i 1950'erne – og ingen af dem var universitetspolitik! For det første var der børneskolen, hvor der stadig var store forskelle mellem land og by, både hvad angik selve undervisningen og ikke mindst hvad angik børnenes muligheder for at læse videre, i første omgang blot for at komme i mellemskolen. Med vedtagelse af skoleloven i 1958 blev forskellen mellem landsbyskolen og købstadsskolen udjævnet. Samtidig forsvandt mellemskolen, mens gymnasiet forblev treårigt og ikke, som det blev diskuteret undervejs, et femårigt forløb. Det blev kraftigt kritiseret af mange universitets- og gymnasiefolk, der mente, at forberedelsen til universitetet blev for ringe. For det andet var der lærlingeuddannelserne, hvor den teoretiske del blev styrket med en ny lærlingelov i 1956, hvorefter undervisningen på de tekniske skoler gennem de næste ti år blev omlagt til dagundervisning. Og for det tredje var uddannelsen af teknikere på alle niveauer et emne, der optog politikerne.

Disse tre uddannelsesområder var af betydning for den industrielle vækst, som var omdrejningspunktet for hele den forventede økonomiske fremgang. Arbejdskraften måtte uddannes målrettet mod de fag og funktioner, som var forudsætningen for økonomisk vækst. Et andet vigtigt element i 1950'ernes uddannelsesdiskussioner var »de store årgange«, men der var endnu ingen, som turde sige højt, at også en større del af hver årgang ville søge til universiteterne. I stedet blev uddannelsespolitikken lagt an på, at en uændret andel af hver årgang ville søge til universiteterne, mens de praktisk betonedede tekniske uddannelser skulle udbygges, så de kunne rumme de store årgange.⁷

På Teknikerkommissionens forslag blev der oprettet flere nye mellemuddannelser som teknisk forberedelseseksamen, teknisk assistent og teknisk tegner. I 1957 oprettedes en mere praktisk orienteret – og relativt kort (3¹/₂-4 år) – uddannelse til akademiingeniør på Danmarks Tekniske Højskole som et alternativ til den traditionelle femårige uddannelse til civilingeniør. Dette initiativ blev bemærket i universitetsverdenen, og som jeg kommer tilbage til, blev det diskuteret, om noget lignende kunne gennemføres på universiteterne. Den store udbygning af Danmarks Tekniske Højskole og dermed opførelsen af nye bygninger på Lundtoftesletten blev naturligvis også støttet af Teknikerkommissionen, der var blevet nedsat under Statsministeriet i 1956, og som afgav betænkning i 1959.⁸

Teknikerkommissionens betænkning betød et brud med den hidtidige uddannelsesstrukturankegang. Her tog man et helt område op, fra folkeskole til forskning. Udgangspunktet var, at aftagersidens efterspørgsel efter arbejdskraft med bestemte – tekniske – kvalifikationer ikke blev dækket. Kommissionens løsningsforslag var ikke bundet af hensyn til traditioner og konventioner på området. Således foreslog kommissionen, at uddannelserne skulle ses i sammenhæng med hinanden, så der kunne skabes mulighed for f.eks. at lade en mellemuddannelse kvalificere til optagelse på en højere uddannelse i et trindelt uddannelsessystem. Desuden gjorde kommissionen opmærksom på det u hensigtsmæssige i, at ansvaret for uddannelserne ikke var samlet i et ministerium, men spredt ud over de enkelte ressortministerier. Således hørte handelshøjskolerne under Handelsministeriet, Landbohøjskolen hørte under Landbrugs-

ministeriet, under Arbejdsministeriet sorterede forskellige uddannelser for ikke faglærte, under Socialministeriet socialrådgiveruddannelsen og under Indenrigsministeriet sygeplejerskeuddannelsen. Undervisningsministeriet havde ansvaret for folkeskolen, gymnasier, seminarier og universiteter. Teknikerkommissionen, Det Økonomiske Sekretariat og flere andre foreslog, at man overvejede, hvordan alle uddannelser kunne samles i Undervisningsministeriet.⁹ Dette blev delvist realiseret ved udskillelsen af Kulturministeriet fra Undervisningsministeriet i 1961, hvor erhvervsuddannelserne blev overflyttet til Undervisningsministeriet, mens de administrative forhold for universiteterne forblev uændrede gennem 1960'erne.

Med fokuseringen på aftagernes behov og på behovet for en bedre koordination mellem forskellige uddannelser var der lagt op til, at selve uddannelsesbegrebet blev ændret fra tidligere at have været opfattet som en integreret del af det fag eller område, der blev uddannet til, til at blive en selvstændig aktivitet, der fungerede på egne præmisser. Det blev f.eks. udtrykt i det forhold, at der blev talt om uddannelse som en »investering«, og en stigende forståelse for, at uddannelse er vejen til økonomisk vækst. Uddannelse blev anset for at være en aktivitet i sig selv, med egne krav, rationaler og udviklingsmønstre, snarere end at være en underordnet del af det, som der uddannes til. Den opfattelse kom f.eks. frem i forslagene om samling af alle uddannelser under et ministerium i stedet for som hidtil at placere uddannelserne under det ressortministerium, som de uddannede til.

Udvalg, ikke kommissioner

I sidste del af 1950'erne nedsatte Undervisningsministeriet ikke store kommissioner til at diskutere forholdene for de højere uddannelser. I stedet blev der nedsat forskellige udvalg, hvor Københavns og Aarhus Universiteter var repræsenteret med rektorerne, nogle professorer og enkelte studerende over for embedsmænd og i nogle tilfælde politikere. Enkelte personer, bl.a. rektorerne var medlem af flere udvalg, og i nogle tilfælde betød det vel, at udvalgenes arbejde kunne koordineres, men det betød også, at når det ene udvalg arbejdede, var der ikke ressourcer til arbejdet i de øvrige.¹⁰

De enkelte udvalg fik afgrænsede arbejdsområder. I tilknytning til Teknikerkommissionen, der mere generelt skulle opridse tendenserne for fremtidig uddannelse af teknikere, nedsatte Undervisningsministeriet således et udvalg vedrørende den matematisk-naturvidenskabelige uddannelses karakter og omfang. Udvalget tog stilling til undervisningen fra folkeskoleniveau til universiteternes forskning og havde derfor også repræsentanter fra alle undervisningsniveauer. Det bekræftede, at der var mangel på kvalificerede matematik- og fysiklærere til folkeskole, seminarier og gymnasier og foreslog, at der blev ansat professorer i de naturvidenskabelige fag ved Danmarks Lærerhøjskole, samt at universiteternes forskning blev styrket gennem bedre stipendieordninger. Desuden støttede udvalget udbygning af undervisning og forskning ved Københavns og Aarhus Universiteter.¹¹

Byggeudvalget blev nedsat i 1957. På det tidspunkt havde universiteterne længe gjort opmærksom på de påtrængende behov for nybyggeri, og samtidig var det klart, at de store årgange inden længe ville nå de videregående uddannelser. Byggeudval-

gets indstilling blev kritisk gennemgået af Det Økonomiske Sekretariat og tilpasset regeringens prioriteringer, der bl.a. satsede stærkt på tekniske uddannelser, inkl. matematik og fysik på universiteterne. Alligevel viste det sig efter kun et par år, at det planlagte byggeri var helt utilstrækkeligt. I 1960 kunne Aarhus Universitet meddele, at der dårligt var plads til årets nyimmatrikulerede samtidig med, at man kunne forudse, at immatrikulationen ville blive endnu større i de kommende år. Byggeudvalget blev indkaldt igen, foreslog større udbygninger og oprettelse af et tredje universitet. På trods af sit emne var byggeudvalgets arbejdsgrundlag så afgrænset, at det ikke var muligt for udvalget for alvor at forsøge at forudsige 1960'ernes udvikling på universiteterne.¹²

Studietidsudvalget

I tilknytning til de store byggebevillinger rejste Thorkil Kristensen (Venstre) og Knud Thestrup (Konservative) som medlemmer af Finansudvalget i sommeren 1958 spørgsmålet, om studietiden ved universiteterne ikke var for lang. Blev de dyre bygninger udnyttet effektivt? De sad på det tidspunkt i opposition til H.C. Hansens trekantregering, hvor den radikale Jørgen Jørgensen var undervisningsminister. Han blev indkaldt til samråd i Finansudvalget, hvor han udtalte stor forståelse for deres spørgsmål. Han lovede at nedsætte et udvalg herom, og ministeren udtalte til Studenterbladet, at dette udvalg ikke burde bestå af »fagfolk«.¹³ Uden nogen særlig veneration for de akademiske traditioner præsenterede han ved samme lejlighed sine begrundelser for at nedsætte udvalget.

- De første studieår måtte tilrettelægges mere praktisk og skoleagtigt, så de studerende hurtigere kunne komme i gang med studierne. Det skulle ikke længere være sådan, at de første år var »spildt«
- Der måtte gives bedre økonomisk støtte til de studerende, især i form af legater, men også lån. Alt for mange studerende blev forsinket i deres studier, fordi de var nødt til at have erhvervsarbejde, mens de læste.
- »Studierne må spaltes op«. Uden at tage direkte stilling til et forslag om indførelse af bachelorgrad mente ministeren, at der f.eks. i læreruddannelsen kunne etableres både kortere og længere uddannelser på samme område.
- Fornyelser af pensum skulle tjene til at reducere stofmængden i de enkelte fag.

Dermed opsummerede undervisningsministeren alle de kritikpunkter, som var kommet fra de to oppositionspolitikere. Universitetspolitik var ikke et emne for partipolitiske stridigheder i slutningen af 1950'erne. Ministerens udtalelser fik rektorerne ved de to universiteter til straks at foreslå sig selv som medlemmer af udvalget. De var »naturligvis« enige med ministeren i, at studierne skulle tilrettelægges, så de kunne gennemføres på så kort tid som muligt uden forringelse af kvaliteten. En væsentlig grund til de lange studietider var de studerendes dårlige økonomiske vilkår, og rektorerne anbefalede derfor bedre støtte til de studerende. De konkluderede, at universiteterne hidtil havde formået både at holde den akademiske lærefrihed i hævd og at tilpasse sig tidernes skiftende krav. Alt i alt var det et defensivt svar på de ret

alvorlige angreb på universitetet, som var kommet fra ministeren og Finansudvalget, men rektorenes primære formål blev gennemført, nemlig at blive medlemmer af udvalget, der således alligevel kom til at bestå af fagfolk.

Også i Sverige var universiteternes forhold til diskussion i slutningen af 1950'erne, og heller ikke der nedsatte man endnu en stor kommission som i midten af 1940'erne. I stedet blev nedsat den såkaldte *1955 års Universitetsutredning* med kun fem medlemmer og rigelig sekretariatsbistand. Den arbejdede frem til 1963, udgav syv betænkninger, gennemførte omfattende undersøgelser af universitetsområdet og fremkom med ganske omfattende forslag til omorganisering. I efteråret 1958 foreslog Danske Studerendes Fællesråd (DSF), at undervisningsministeren skulle nedsætte et næsten tilsvarende udvalg i Danmark med den opgave at foretage »en kritisk gennemgang af hele vort højere uddannelsesvæsen.«¹⁴ Der blev særligt peget på problemer vedrørende undervisningens planlægning og gennemførelse samt behovet for bedre statistik og prognoser og endelig for etablering af en mere smidig administration af såvel de enkelte institutioner som af området som helhed. DSF foreslog desuden oprettelse af »undervisningsråd«, der skulle sikre, at det blev realistisk at gennemføre studierne inden for den forventede studietid. Sikkert med den svenske *Universitetsutredning* som forbillede foreslog DSF, at udvalget skulle bestå af syv medlemmer, der blev udpeget »alene på grundlag af personlige kvalifikationer«, heraf skulle dog to være studerende. Udvalgsmedlemmerne burde fortrinsvis være »unge folk, der må forudsættes at møde problemerne mere uhildet og fordomsfrit«, og udvalget skulle arbejde for »en mere rationel ordning og indretning af såvel den højere uddannelses organisation som af selve uddannelsens form og indhold.«¹⁵ I Undervisningsministeriet blev dette forslag betragtet som støtte til nedsættelsen af det Studietidsudvalg, der var blevet aftalt med Finansudvalget, idet også DSF kritiserede universiteternes interne forhold, ikke mindst de lange studietider.

Jørgen Jørgensen havde allerede i september 1958 erklæret, at der skulle nedsættes et Studietidsudvalg, og det fremgår af akter fra Undervisningsministeriet, at embedsmændene hele efteråret afventede, at ministeren skulle tage initiativ i denne sag. Da der stadig ikke var sket noget ved årsskiftet, besluttede embedsmændene at nævne sagen for ministeren med en bemærkning om, at den administrative interesse i et sådant udvalg »ikke var specielt aktuelt, hvorimod en politisk interesse vel er det«. Embedsmændene kunne med andre ord ikke se nogen grund til at undersøge spørgsmålet om studietidens længde, bortset fra at det var et krav fra Finansudvalget. Det fremgår videre, at ministeren efter påmindelsen »ønskede assistance« til sammensætning af udvalget og udformning af dets kommissorium.¹⁶ På trods af Jørgen Jørgensens udmelding i september 1958 ser det ikke ud til at være en sag, der optog ham særlig meget. Udvalget var ikke en hjertesag for hverken minister eller embedsmænd.

Udvalget, der blev nedsat 21.1.1959, fik til opgave at »overveje, eventuelt stille forslag om, ændringer i universitetsuddannelsen, herunder om der er mulighed for ved gennemførelse af ændrede uddannelsesformer og begrænsning af stofmængden at søge muligheder tilvejebragt for en afkortning af studietiden«. Udvalget kom til at bestå af de to universitetsrektorer, yderligere fire professorer, undervisningsin-

spektør for gymnasieskolerne Sigurd Højby, studenterrådsformændene fra København og Århus, den tidligere konservative undervisningsminister Flemming Hvidberg (og efter hans død i 1959 Hal Koch) samt endelig Thorkil Kristensen, der med et forslag om indførelse af bacheloruddannelse havde været stærkt medvirkende til at rejse hele spørgsmålet.¹⁷ Derimod kom Knud Thestrup ikke på tale som medlem af udvalget. Hverken Undervisningsministeriet eller andre departementer var repræsenteret i udvalget, mens de »fagfolk«, som Jørgen Jørgensen havde frabedt sig i efteråret 1958, med embedsmændenes assistance alligevel blev godt repræsenteret.

Nedsættelsen af udvalget blev betragtet som meget kontroversiel. Universitetets traditionelle værdier blev forsvaret i flere kronikker, hvor det blev forklaret, at effektivitet og akademisk dannelse var uforenelige modsætninger.

»Kun tilsyneladende staar striden om, hvorvidt studietiden bør begrænses til det fornuftige. [...] Naturligvis vil Jørgen Jørgensen og ligesindede mobilisere alle tænkelige clichéer for at overbevise den kommende universitetskommission om, at man virkelig kun vil det allerbedste for den studerende ungdom og dens betalende fædre. Saa snakker den ræv for de gæs. Uden indpakning: Man vil selve det akademiske særpræg til livs.«¹⁸

»[det er] meget betænkeligt at fornægte det princip, der altid har været hævdet paa Københavns universitet: at man efter evne hyder alle uden undtagelse, der søger en universitetsuddannelse, det bedste, aldrig det næstbedste. Betydningen heraf for landets kulturelle niveau kan næppe overdrives.«¹⁹

Det var tydeligt, at der var kræfter, som var parat til at forsvare universitetets traditioner – og dermed også uddannelserne i deres traditionelle udformning. Den største provokation var venstremanden Thorkil Kristensens forslag om at indføre bachelorgraden ved nogle fakulteter, men også forslag om at revidere pensum eller indføre studievejledning blev anset for at være vanskelige at forene med traditionelle universitetsværdier.

En af udvalgets »fagfolk« var professor i dansk sprog, Paul Diderichsen, som allerede i 1949 havde beskæftiget sig med spørgsmålet om en opdeling af universitetet i en mere forskningsmæssig del og en mere praktisk orienteret del. Dengang havde han kritiseret sine professorkolleger for ikke i tilstrækkelig høj grad at tage højde for, hvilke kundskaber de færdige kandidater havde brug for. Han fastholdt dog, at videnskabelig undervisning var til nytte for alle, og at det derfor ville være »Overdreven Radikalisme« at opdele universitetsstudierne. I stedet anbefalede han, at det nøje blev overvejet, »hvilke Omraader af de forskellige Videnskaber det vil være mest værdifuldt for det praktiske Livs Mennesker at blive introduceret i«, altså en kritisk gennemgang af pensum og studieplaner.²⁰

Han blev et meget aktivt medlem af Studietidsudvalget, hvor han bl.a. allerede i 1960 skrev et udkast til betænkning.²¹ Heri diskuterede han, hvilke interesser der ville blive fremmet, og hvilke der kunne frygtes krænkede ved afkortning af studietiden.

Fordelene var som allerede fremført i debatten, at universiteternes ressourcer bedre kunne udnyttes, og at universitetsstudier ville blive mere overkommelige for de studerende. I debatten blev det ofte fremført, at de »frie studier« og »akademisk dannelse« ville komme under alvorligt pres, hvis studietiden blev afkortet, eller der blev indført øget planlægning eller kontrol med studierne. Diderichsen mente, det var rimeligt at tilpasse undervisningsforholdene til efterspørgslen efter universiteternes kandidater, og påpegede bl.a., at kun en »yderst ringe del« af de studerende senere ville have brug for dybtgående forståelse af »de anvendte begrebers og metoders logiske struktur eller erkendelsesteoretiske særart og begrundelse«. Undervisning heri var i øvrigt også vanskelig. I mange tilfælde var man tvunget til at vælge mellem en indføring i de traditionelle metoder, som var åbenbart utilstrækkelige, eller en kritisk analyse af denne tradition, som blot ville give forvirring og overfladisk skepsis hos et flertal af de studerende. I stedet foreslog han, at man skulle udvælge og tilrettelægge de grene af studiet, der sigter mod indførelse i videnskabelige synspunkter, så deres forbindelse til praksis blev mere klar end tilfældet var. Det ville dog næppe betyde en afkorting af studietiden, men snarere en omlægning af studiernes indhold. Han advarede mod »dogmatisk fastholden« af professorernes ret til at indordne studierne under deres definition af videnskab. Det kunne medføre et »skæbnesvangert skisma« mellem videnskab og det praktiske liv, og kunne måske føre til oprettelse af fagskoler uden for universiteterne.

Diderichsen gik i sit udkast til betænkning ind for ændringer i universiteternes rutiner for at sikre, at universiteterne fortsat kunne uddanne kandidater i de mængder og med de kvalifikationer, som blev efterspurgt. Han satte spørgsmålstegn ved entydigheden i ord som »videnskabelig« og »selvstændig« og påpegede, at der blev stillet så konkrete krav til de studerende, at »studiefriheden« i praksis allerede var beskåret. Han var imod indførelse af en bachelorgrad på universiteterne, men altså enig i, at der burde ske andre ændringer. Gennem en nuanceret diskussion af universiteternes studieforhold regnede han med at skabe forståelse for visse forandringer, og derigennem at kunne afværge f.eks. indførelse af bachelorgraden.

Referatet af Studietidsudvalgets diskussion af betækningsudkastet i maj 1960 er ret kortfattet, og det fremgår ikke, om de øvrige medlemmer var enige i kritikken af universiteternes praksis. Dog tog Hurwitz fat i diskussionen om den akademiske frihed, som han mente var omgivet af mange »emotionelle elementer«. En passende definition ville efter hans opfattelse være retten til at ytre sig frit og retten til ikke at høre til en bestemt skole, altså en definition som ikke umiddelbart havde noget at gøre med studierne rette indretning.²²

Den stærkeste fortalere for effektivisering, venstremanden Thorkil Kristensen, var selv medlem af udvalget, og dermed var dagsordenen sat for de første møder, hvor det blev diskuteret, om studierne kunne effektiviseres, f.eks. gennem indførelse af en bachelorgrad. Han trådte imidlertid ud af udvalget, da han i sommeren 1960 blev generalsekretær i OECD. Herefter blev der længere tid mellem udvalgets møder, og diskussionen om indholdet i en betænkning fra udvalget blev tilsyneladende ikke taget op senere. Derimod blev det diskuteret, om udvalget selv skulle anmode om at blive suppleret med en anden politiker, men det blev afvist af rektor Carl Iversen,

som var »skeptisk over for på nuværende tidspunkt at provokere undervisningsministeriet til at beskikke nye folketingsmedlemmer til udvalget, idet man i Thorkil Kristensen havde haft den bedste repræsentant, og det havde vist sig, at det han konkret havde haft på hjerte, ikke var meget. Af politikerne ville man kunne få en række generelle betragtninger, der ikke kunne frakendes værdi, men som ikke ville føre udvalget videre.«²³ Der blev ikke udpeget en afløser, og i det hele taget fik udvalget kun ringe opmærksomhed. De politiske begrundelser for dets oprettelse blev om ikke uaktuelle, så dog overskygget af andre spørgsmål. Således arbejdede Universitetsadministrationsudvalget, der bestod af universitetsfolk og embedsmænd, fra 1962 med universiteternes styrelse, både internt på universiteterne og i forhold til ministeriet. Man regnede med, at oprettelsen af det tredje universitet ville løse nogle af de presserende pladsproblemer. Med ændrede rammer for universiteterne troede man tilsyneladende ikke, det ville blive nødvendigt at arbejde så intenst med organiseringen af fagene og undervisningen. Desuden var der fra starten stor mistro overfor kritikken af universiteterne, hvad enten kritikken kom fra politikere eller fra studenter.

Studietidsudvalgets arbejde kom til at strække sig over seks år, uden at det dog holdt særligt mange møder²⁴, inden dets opgaver i 1965 overgik til det nyoprettede Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser. Ved dets nedlæggelse rasede *Studenten*bladet i en forsideartikel over den »pinlige« tavshed, der havde præget udvalget i mere end seks år. Var det udtryk for mangel på ansvar overfor det arbejde, man havde påtaget sig som medlem af udvalget? Eller var det mangel på vilje til at finde nye former i universitetsuddannelserne, blev der spurgt. Udvalget havde kun været indkaldt med meget lange mellemrum, og i DSF mente man, at det havde skabt en del af de »skæbnesvangre« forsinkelser, som prægede de højere uddannelser i 1965. Nu støttede DSF, at udvalgets opgaver gik over til Planlægningsrådet.²⁵

Det lykkedes i første omgang universiteterne at undgå den diskussion om studiernes indretning, som var under opsejling i 1958. Men det lykkedes ikke de studerende at finde allierede, der sammen med dem ville ændre universiteternes indretning. Studietidsudvalget er nok det nærmeste man i Danmark kom *Universitetsutredningen*. Men udvalget manglede politisk opbakning og var reelt snarere en spørrebom for mere vidtrækkende ændringer, end det var en dynamo for sådanne. Alligevel er det her, man finder de få spinkle ansatser til ændringer på universitetsområdet, som blev fremført i statslige organer, især i professor Paul Diderichsens udkast til betænkning fra 1960. Dets overvejelser om, hvor universiteterne var på vej hen, blev dog aldrig offentliggjort, ligesom notater fra underudvalg om studievejledning, oprettelse af studienævn m.m. heller ikke kom uden for udvalget.

Nedsættelsen af udvalget vakte stor interesse i offentligheden, hvad der gav sig udtryk i indlæg i interesseorganisationernes fagblade, *Studenten*bladet, *Videnskabsmanden* og *Samraadet*, udgivet af henholdsvis Danske Studerendes Fællesråd, Foreningen til Beskyttelse af Videnskabeligt Arbejde og Danske Stats-Embedsmænds Samraad samt i adskillige kronikker i dagbladene. Der var ikke mange diskussioner i selve udvalget, men alligevel blev dets nedsættelse et væsentligt emne i den offentlige debat om universiteter i slutningen af 1950'erne. Ved udvalgets nedsættelse vid-

ste jo ingen, at udfaldet ville blive – intet! Tværtimod tyder den store interesse på, at der var forhåbninger og frygt for udfaldet af udvalgets overvejelser – og at ændringer var sandsynlige.

1950'er-kritik af universiteterne

Det mest vidtgående forslag til afkortning af studietiden kom som nævnt fra Thorkil Kristensen, som foreslog en »todeling« af studierne, svarende til de engelske Bachelor's Degree og Master's Degree. Denne deling skulle ske ved de såkaldte nyttefakulteter, altså det medicinske, rets- og statsvidenskabelige, økonomiske og teologiske fakultet. Da universitetet både skulle uddanne kommende videnskabsmænd og kandidater, som skulle løse »praktiske opgaver«, måtte uddannelserne kunne adskilles i en længere og en kortere uddannelse. Hans forslag omfattede dog ikke de filosofiske og naturvidenskabelige fakulteter, som ikke skulle have en »todeling«. ²⁶ I den offentlige debat blev der ofte henvist til den kortere uddannelse som akademiingeniør. Denne uddannelse var blevet anbefalet af Teknikerkommissionens matematikudvalg, som dog bestemt frarådede noget tilsvarende ved universiteterne, da det afgav betænkning i sommeren 1959. Tværtimod slog man hårdt på, at for de kommende gymnasie- og seminarielærere var det netop vigtigt at få en videnskabeligt baseret uddannelse, der kunne sætte dem i stand til at følge de kommende års udvikling på området, som forventedes at udvikle sig hurtigt. ²⁷

Thorkil Kristensens forslag mødte betydelig modstand fra universiteterne. Fra universitetsfolk blev der straks advaret mod »nyttelæger«, som næppe ville kunne skelne, om patienternes symptomer var dagligdags og banale, eller om der var tale om »særlige« symptomer, som krævede specialistbehandling, ligesom der blev advaret mod at indføre »sagførerkurser«. ²⁸

»Det vil ... være overordentligt svært at foretage en sådan deling af stoffet og en klassificering af studenterne, og ikke mindst vil universiteterne derved svigte en af deres fornemste opgaver, at bibringe studenterne en almen dannelse udover det grundlag, som skolen har givet dem, og at give dem et for forståelsen af stoffet nødvendigt indblik i den videnskabelige forsknings grundlag, midler og mål.«²⁹

Netop argumenterne om de videnskabelige studiers betydning for opretholdelse og udvikling af samfundets kulturelle grundlag spillede som nævnt en stor rolle i disse års universitetsdebat og i afstandstagen fra forslaget om at indføre bacheloruddannelser ved universiteterne. Tanken om kortere studietid blev mødt med stor forståelse fra studenterne. Mange unge ønskede at kvalificere sig til bestemte, specialiserede funktioner frem for tidligere generationers brede akademiske dannelse, og det var baggrunden for en kritik af undervisningen på universiteterne. Samtidig betød den forøgelse af samfundets samlede kundskabsmængde, som man talte meget om i årene omkring den første Sputnik-opsendelse, at det ikke længere var realistisk blot at lære *alt* på sit område.

»Det [kan] ikke længere anses for tidssvarende og effektivt at uddanne sig til noget abstrakt. Uddannelsen maa tage sigte paa noget bestemt: – den maa tage sigte paa den tid, der følger efter.«³⁰

Formanden for studenterrådet ved Københavns Universitet mente i 1958, at studietiden kunne forkortes med to år uden, at det gik ud over uddannelsernes kvalitet. Et år kunne vindes ved at reducere mængden af erhvervsarbejde og yderligere et halvt år gennem bedre tilrettelæggelse af 1. delsstudierne. Desuden mente han, at der var mulighed for at vinde endnu et halvt år ved at arbejde koncentreret med studierne, og altså ikke gifte sig, tage på udlandsrejse o.l. i studietiden. Samtidig skulle universitetsstudiernes generelle kvaliteter dog stadig holdes i hævd: »universitetets idéopgave er at være et sted, hvor den rene glæde ved at kombinere elementerne i sin viden skal have sin sikreste fæstning.«³¹

Frem for den foreslåede »todeling« af studierne foreslog flere universitetsfolk og repræsentanter for de studerende i 1958-59 for det første, at studiestøtten skulle øges, så de studerende ikke var nødt til at have erhvervsarbejde samtidig med studierne, for det andet at der blev ansat flere lærere og skaffet flere undervisningslokaler for at kunne gennemføre undervisningen i mindre hold og med en nærmere kontakt mellem studenter og lærer, samt for det tredje at få etableret en bedre erhvervsvejledning. Der blev ikke lagt skjul på, at disse forslag ville være dyre at gennemføre. »Det koster dyrt, men at gøre dem [studierne] ringere vil være langt, langt dyrere.«³² Der blev dog også lavet forsigtige åbninger mod forskellige ændringer. Skulle man indføre adgangsbegrænsning, baseret på resultatet fra studentereksamen? Indføre mere bunden skoleagtig undervisning på bekostning af de frie studier? Lave tre semestre i løbet af et kalenderår?³³

Samtidig var der i løbet af 1950'erne forskellige diskussioner om, hvilke krav der måtte stilles til de færdige kandidater. Det skete f.eks. i Nordisk Administrativt Tidsskrift, hvor det blev debatteret, hvordan centraladministrationen nu fik de rette embedsmænd. Blandt medlemmer af Danske StatsEmbedsmænds Samraad var der også interesse for spørgsmålet. Organisationens medlemsblad Samraadet opfordrede en række chefer inden for det offentlige til at udtale sig om spørgsmålet, fordi bladet mente at netop disse embedsmænds vurderinger burde indgå i udvalgets overvejelser. De havde nemlig »skoene på«, dels som chefer for akademikere med »praktiske opgaver«, dels som forældre til kommende universitetsstudierende. Blandt departementschefer og dommere var der nok en vis velvilje over for at gøre studierne kortere, men også forskellige forslag til at gøre dem anderledes, f.eks. gennem forslag om oprettelse af en uddannelse med særligt henblik på den offentlige administration og om nedsættelse af såkaldte uddannelsesråd med repræsentanter fra universiteter, af-tagere og studenterrådet.³⁴

Den vanskelige studiestart

Både studerende og politikere kritiserede, at den første tid på universitetet var så vanskelig. Deres påstand var, at »de første år er spildt«, fordi de nye studenter brugte lang tid på at vænne sig til universiteternes frie studier, når de kom fra gymnasier-

nes meget strukturerede undervisningsform. De første år som universitetsstuderende var vanskelige, man skulle finde ind i sin egen studierytme, og man skulle finde ud af f.eks. hvilke forelæsninger, man skulle gå til, hvilke manuduktører man skulle opsøge, hvilke bøger man skulle læse og så videre. Forslagene til løsning af dette problem var imidlertid meget forskelligartede. Fra studenterside og fra visse professorer foreslog man, at der blev etableret studie- og erhvervsvejledning ved universiteterne, det blev bl.a. drøftet i et underudvalg under Studietidsudvalget. Fra Studenterrådet var der tidligere givet nogen rådgivning, både i gymnasierne og til de nye studerende, men der var enighed om, at det slet ikke var tilstrækkeligt.³⁵ Et initiativ fra Studenterrådet ved Københavns Universitet om efter svensk forbillede at oprette en læseklinik, hvor de studerende kunne få forbedret deres studieteknik og læsefærdigheder, fik dog en noget ublid behandling i Studenterbladet, hvor der blev spurgt, om det at studere ikke længere skulle være en personlig sag, om man ikke skulle finde sin egen studieform. Det frygtedes, at læseklinikken ville føre til »systematisk ensretning«, og klinikken blev anset for at være et angreb på de »frie studier«.³⁶ Studietidsudvalgets underudvalg foreslog i en betænkning i 1963, at der skulle ansættes studievejledere på alle fakulteter og faggrupper. Den personlige kontakt mellem lærer og studerende var i de fleste tilfælde ikke mulig, lærerne havde for travlt og der var for mange studenter, som ønskede at tale med dem.

Medlem af Finansudvalget Knud Thestrup og undervisningsminister Jørgen Jørgensen havde helt andre forslag til løsning af dette problem. De mente, at man burde gøre universitetsstudierne i de første studieår mere »skoleagtige«, med mødepligt og fast skema. Så langt ville man ikke gå på universiteterne, men på flere fakulteter var man positive over for at indføre mindre hold på 1.dels studierne. Samtidig gjorde fakulteterne højlydt opmærksom på, at en sådan mere intensiv undervisning ville kræve flere lærere og flere lokaler, end der aktuelt var til rådighed. Det var altså et dyrt forslag. Ideen om *obligatorisk* undervisning ville være et alvorligt brud med universiteternes særlige kendetegn: de frie studier, som især var kendetegnet ved, at de studerende selv udvalgte, hvilke forelæsninger eller anden undervisning de ville følge, og hvilke dele af stoffet de ville tilegne sig gennem selvstudium. Decideret obligatorisk undervisning vandt derfor ikke tilslutning blandt universitetsfolk, men mange mente, at det var en god idé at tilbyde kontinuerlig undervisning på mindre hold.

Omfattende eksamener, forældet pensum, nye studieordninger

Når først studierne var i gang trængte andre problemer sig på.³⁷ Eksamenerne var samlet ved afslutningen af 1. del og 2. del, og der blev således eksamineret i store stofmængder ved de meget omfattende eksamener, hvor de studerende skulle bevise, at de beherskede hele stoffet, og at de kunne se sammenhænge på tværs af forskellige discipliner inden for faget. Det var meget omfattende at læse op til disse store eksamener med de store stofmængder, som simpelt hen skulle kunnes. Og det blev nu problematiseret, om det, at man beherskede stoffet ved eksamen, var det samme som, at man faktisk ville kunne anvende det senere. Det blev også fremhævet, at de omfattende eksamener forlængede studietiden, idet nogle studenter måtte udsætte

eksamen, måske i flere år, før de følte sig sikre i hele stoffet. I stedet blev det foreslået at dele eksamenerne op i mindre dele, og at lade de studerende gå hyppigere til eksamen. Men ville det så ikke betyde, at hele studietiden blev en lang eksamenslæsning? indvendte forsvarerne for den gamle ordning.

I 1950'erne kom der bestandigt nyt stof til, som måtte optages i de enkelte fags pensum, der derved blev større og større. Både fra politikerne og fra de studerende var der krav om reduktion i pensum med det argument, at når der kommer nyt stof til, må gammelt stof tages ud. Problemet var reelt nok. Hvordan skulle man udvælge det rette pensum i en stadig stigende kundskabsmængde inden for alle fag? På den ene side var der hensyn til omfang og relevans, på den anden side en vis frygt for, at universitetsstudierne skulle blive en overfladisk bibringing af »positivviden« til de studerende. Hvis for meget af det »gamle« stof blev fjernet fra pensum, var man bange for at tabe forbindelsen »bagud«, at universitetsuddannelserne ville miste det almen-dannende aspekt.³⁸

Fra studenterside gik man ind for ændringer i pensum. Dels for at det ikke skulle blive større og større på et tidspunkt, hvor der fra nogle politikere lød krav om kortere studietider. Dels fordi der fra studerende var ønske om, at studierne skulle give en bredere social forståelse og indførelse i kulturværdierne. Man fandt det mere relevant at beskæftige sig »med FN end med kongerækken«, og der blev efterlyst kurser i emner indenfor udenrigspolitik, filosofihistorie, kunstforståelse og andre »tværgående« emner som faste bestanddele i alle studieordninger. Det mest væsentlige argument var dog nok, at man måtte forvente, at ikke kun nutiden, men også den fremtid, som kandidaterne skulle arbejde i, ville blive en tid i forandring. Der skulle derfor lægges mere vægt på fagenes metoder, som var nøglen til kritisk stillingtagen, end på den konkrete viden.³⁹

Både eksamensproblemerne og problemerne med pensums omfang måtte løses gennem ændringer i studieordningerne. I 1954 og 1955 blev der udarbejdet nye studieplaner for medicin og jura, i 1958 for teologi og der var nye studieplaner på vej for de matematisk-naturvidenskabelige fag og for de filosofiske fakulteter. Der var derfor en vis tøven i fakulteterne over for Studietidsudvalgets opfordring til igen at revidere studieordningerne her i 1959. Man havde dårligt nok fået erfaringer fra de sidst udarbejdede studieplaner, før man nu igen blev bedt om at overveje deres hensigtsmæssighed. I stedet for at lægge op til radikalt nye studieordninger benyttede flere fakulteter lejligheden til at påpege de dårlige lokaleforhold og den mangelfulde bemanning, og de konsekvenser dette havde for undervisningens intensitet.⁴⁰

Dårlig undervisning

Studerterne havde endnu et kritikpunkt, som fyldte godt i debatten i slutningen af 1950'erne. De mente simpelt hen, at den undervisning, som blev givet på universiteterne, var for dårlig, og her stod især professorernes forelæsninger for skud. Der blev peget på, at professorerne i mange tilfælde var dårlige pædagoger, der ikke forstod at formidle deres stof. De enkelte forelæsninger blev ikke koordineret, heller ikke med andre undervisningstilbud, og personlig kontakt mellem professor og studerende blev ofte efterlyst. Det var efter sigende ikke ualmindeligt, at forelæsninger uden

varsel blev aflyst, f.eks. fordi professoren var optaget andetsteds, »til internationale møder eller fordi efterårsjagten er gaaet ind.«⁴¹ Det blev hævdet fra studenterside, at forelæsninger hørte til i en tid, »hvor der intet nyt var at se under solen i decennier, hvor alt var godt, og hvor det derfor gjaldt om at bevare alt, som det var.« Forelæsninger var en »statisk« undervisningsform, der holdt de studerende hen i »sløv, reciperende passivitet«. Ved eksamen skulle de kunne gengive lærerens ord »pr. bogstav«, men skulle ikke selv kunne forholde sig kritisk til stoffet. I stedet burde der udvikles nye undervisningsformer, som i højere grad var lagt an på, at de studerende selv var aktive, både mundtligt og skriftligt, og som kunne medvirke til at skabe mere personlige forhold mellem lærer og elev og kalde det produktive frem i den enkelte. Det var indlysende, at sådanne undervisningsformer ville kræve flere lærere end der i slutningen af 1950'erne var på universiteterne.⁴²

I en kronikdebat mellem stud. mag. Hans Hertel og professor Louis Hjelmslev stillede Hertel sagen på spidsen ved at fremhæve, at »det frie studiums virkelige krise« var at finde i professorernes »blide tyranni«.⁴³ Mange professorer tolererede ikke andre udlægninger af faget end deres egen. Det viste sig i en række situationer: professorers intolerance over for andre anskuelser end den »rette lære«; manuduktørernes gode råd om hvad netop denne bestemte professor mente, og som man derfor måtte gentage ved eksamen for at bestå; afvisning af de studerendes specialeideer med bemærkninger om, at »det interesserer mig ikke« eller »det er for moderne«. Professor Hjelmslev reagerede prompte imod denne kronik, som han betegnede som udtryk for »uakademisk frimodighed«. Han mente, at eftersom professorerne var nøje udvalgt og ansat efter bedømmelse af et fagkyndigt udvalg, måtte de – når de først havde passeret dette »nåleøje« – have lærefrihed. Hvis de studerende var utilfredse med en bestemt professor, måtte de gå til den pågældende selv, eventuelt gennem Studenterrådet, men ikke gennem offentligheden, som efter Hjelmslevs fortolkning af de akademiske friheder ikke skulle have nogen indflydelse på universitetets sager.

Også i Sverige havde man diskuteret undervisningens gennemførelse, og der havde *Universitetsutredningen* i 1957 foreslået oprettelse af en ny stillingskategori ved de svenske universiteter, nemlig universitetslektorer, der skulle have undervisning som deres hovedopgave. Det lå i forslaget, at professorer og docenter derefter skulle koncentrere sig om forskning og forskeruddannelse, mens hovedparten af universitetsundervisningen i de første år skulle gives af universitetslektorer, der ikke forskede. Samtidig skulle undervisningen organiseres på hold, og der skulle udarbejdes normalstudieplaner. Til gengæld skulle der automatisk ansættes flere lærere, når der kom flere studerende. Denne ordning fandt sine fortalere i Danmark. Både blandt studenter og videnskabsfolk uden for universitetet var der fortalere for »svenske tilstande«, altså ansættelse af professorer med undervisning som deres centrale opgave. Man ønskede at gøre op med den »vrangforestilling«, at forskning skulle være en mere »ædel« form for intellektuel virksomhed end undervisning, den var bare anderledes, mente stud. mag. Aage Jørgensen i *Studenterbladet* i 1960. Kravet om bedre universitetsundervisning blev i øvrigt kædet sammen med et krav om, at de kommende gymnasielærere skulle undervises i pædagogik, også deres undervisning var

udsat for kritik. Samtidig blev det dog understreget, at dette ikke måtte indebære en egentlig adskillelse mellem forskning og undervisning.⁴⁴ Omtrent samtidig med indførelse af universitetslektorer i Sverige, blev der i Danmark ansat amanuenser på universiteterne, som noget nyt også på de filosofiske fakulteter. De danske amanuenser fik – i modsætning til deres svenske kolleger – ret og pligt til både at forske og at undervise. Stillingerne blev nemlig ikke anset for primært at være underviserstillinger, men var især forskerrekrueringsstillinger.⁴⁵

Selvstændige studenter?

Der blev altså rejst konkret kritik af forskellige forhold ved universiteterne i slutningen af 1950'erne: manglende studievejledning, for omfattende eksamener, forældet pensum og for dårlig undervisning. Men var det virkelig universiteterne og professorerne, der var noget galt med? I nogle tilfælde imødegik universiteternes professorer kritikken af universitetet med henvisning til, at der var noget galt med de studerende. De kunne være for optaget af erhvervsarbejde eller familie i stedet for deres studier. Eller de var for optaget af de konkrete fremtidsudsigter, om de kunne få et arbejde og en god løn efter studierne. Eller de var slet og ret ikke så intelligente som tidligere tiders studerende. Andre talte om en ny type studenter. Det gjorde f.eks. rektor for Københavns Universitet, Erik Warburg, da han opsummerede situationen således i 1958:

»[Det er] ganske klart, at det ikke er universiteternes studieplaner, som medfører en lang studietid. Årsagen hertil må først og fremmest søges i den ændring, der er indtrådt i den studerende ungdoms hele status, derunder navnlig de økonomiske forhold og de studerendes mentalitet. Vanskelighederne for forældre med at bekoste børnenes studier, utilstrækkelige legatmidler og let adgang til erhvervsarbejde er tre faktorer, som har virket sammen og skabt en ny type studerende, som er vidt forskellig fra tidligere.«⁴⁶

Gennem 1950'erne blev der ofte fremført ønsker om bedre studiestøtte, ikke mindst fra studenterside. Studenternes omfattende erhvervsarbejde betød, at de ikke fuldt ud kunne koncentrere sig om studierne, så erhvervsarbejde blev en hyppigt anvendt forklaring på de lange studietider. På den måde opstod der et interessefællesskab mellem studerende og universiteter omkring forbedring af de økonomiske vilkår for de unge. For de studerende ville det jo vitterligt betyde bedre økonomi, mens det for universiteterne betød, at den øvrige kritik af studierne kunne overhøres, idet det virkelige problem efter deres opfattelse var, at de studerende ikke var fuldt optaget af studiet. Kritik af, at studierne måske var dårligt tilrettelagt, at undervisningen var planløs, eller at pensum var forældet, kunne afvises med den begrundelse, at de lange studietider skyldtes studenternes erhvervsarbejde.

Selv om støttemulighederne efter senere tiders standard var beskedne, var studie-støtten dog med til at skabe den nye studentertype. Gennem hele årtiet blev der talt om »demokratisering« af studierne, altså en bredere social rekruttering til universitetsstudierne. Det skulle ikke være den enkeltes herkomst og offerviljen i den enkel-

te familie, som afgjorde, om de unge kunne læse ved universitetet, men derimod den unge selv. Hvor der var »lyst og evner«, burde økonomien ikke sætte begrænsninger, lød det. En bredere social rekruttering skulle sikre, at de kommende jurister, læger og embedsmænd havde god forståelse for levevilkårene i alle samfundsgrupper. Ungdommens Uddannelsesfond, som blev oprettet i 1952, havde givet lidt bedre muligheder for økonomisk støtte i studietiden, men der var langt fra tale om adgang for alle med lyst og evner.

Studentersociale undersøgelser viste, at den sociale rekruttering ikke ændredes meget fra 1934 til 1958, men stort set fulgte den almindelige erhvervsudvikling. Nok steg andelen af arbejderbørn noget, men den lå stadig under 10%. I løbet af perioden kom der relativt færre studerende, hvis forældre var selvstændigt næringsdrivende og relativt flere, hvis forældre var tjenestemænd og funktionærer. Andelen af akademiker- og lærerbørn steg en smule, og disse grupper var stadig stærkt overrepræsenteret på universiteterne.⁴⁷ Ungdommens Uddannelsesfond betød ikke bredere social rekruttering, men at de studerende i stigende grad blev betragtet som økonomisk selvstændige. Det bekræftes af, at der på 25 år skete et væsentligt fald i andelen af studerende, som blev forsørget af familien under studierne. Mens op mod 80% af de studerende i 1934 var blevet forsørget af deres forældre, var det kun tilfældet for mindre end 25% i 1958.⁴⁸ Legat- og lånemulighederne var – som følge af Ungdommens Uddannelsesfond – blevet bedre i løbet af 1950'erne, men tildelingen af uddannelsesstøtte var dog stadig bestemt af en konkret vurdering af den studerendes økonomiske forhold og studieforløb, idet alle ansøgninger blev individuelt vurderet. Erhvervsarbejdet var meget vigtigt gennem årtiet, idet ca. 40% af indtægterne for alle studerende stammede fra deres eget arbejde. Omkring halvdelen af de studerende havde erhvervsarbejde.⁴⁹ En stigende andel af de studerende var gift, hvilket naturligvis også trak i retning af mere selvstændige studerende.⁵⁰

Den øgede studiestøtte betød altså ikke »demokratisering« af uddannelserne i den forstand, at den sociale rekruttering blev bredere, men det betød, at en stadig større del af de studerende kunne betragtes som økonomisk selvstændige. De blev samfundsborgere, som var parat til at tage del i samfundslivet.

Allerede i 1946 havde dette været begrundelsen for at kræve bedre støttemuligheder. Studenterne ønskede at blive anerkendt som nyttige samfundsborgere, som det f.eks. blev udtrykt i 1946 i forbindelse med et forslag om »studenterløn«. Forslaget blev fremsat af Studenterrådet ved Københavns Universitet på grundlag af et forslag fra en gruppe socialdemokratiske studerende i 1943.⁵¹ De mente ikke, at universitetsstudier skulle ses som en privat sag, udelukkende i et personligt perspektiv, men at det måtte anerkendes, at universitetsstudier var nødvendige for samfundet.

»Man bryder med hidtil herskende Opfattelse: at Studentens Arbejde er et Arbejde, han udfører for sig egen Skyld og med sin Fremtid for Øje, hvorfor han ogsaa selv maa skaffe de nødvendige Midler, og knæsætter en ny Opfattelse: at Studenten er en nyttig Samfundsborger, og at det daglige Arbejde, han udfører, er sin Løn værd, idet det ogsaa, og ikke mindst, udføres i Samfundets Interesse. Derfor maa han have sin Løn, og ikke som en Almisse, men som en Ret.«⁵²

Det kom nu ikke til at gå så hurtigt, og stadig i 1960 kunne en studenterrådsformand klage over, at studenterne ikke blev betragtet som selvstændige og modne mennesker, men som »store, kloge babier, umodne hjerner«. ⁵³

Der var i øvrigt også gennem 1950'erne talrige indlæg i debatten vedrørende lønniveauet for de færdiguddannede kandidater, det blev anset for at være så lavt, at det dårligt nok var muligt at forsørge en familie på den baggrund. Allerede i Videnskabskommissionen havde der i 1946 været alvorlige krav om en drøftelse af lønniveauet, hvilket dog håndfast blev afvist af Undervisningsministeriet med henvisning til Lønningskommissionen. I 1960 blev de lave begyndelseslønninger stadig beklaget. Der blev henvist til, at mens håndværkersvende fik en løn, så de kunne stifte familie, var den 27-årige kandidat, der ville gå forskervejen, stadig »en ulønnet person, trangsunderstøttet af fonds.« Dette blev betragtet som medvirkende til, at det var vanskeligt at rekruttere til de videnskabelige stillinger. ⁵⁴

Akademisk selvstændighed?

Større økonomisk uafhængighed ændrede imidlertid ikke på universiteternes interne organisation, hvor fakulteternes professorer stadig havde stor magt, også i spørgsmål om undervisning. I Studietidsudvalget blev der dog udarbejdet et lille notat om studienævn, som allerede var indført ved de medicinske fakulteter i København og Århus samt ved det rets- og samfundsvidenskabelige fakultet i København. Studienævnene skulle være »bindeled« mellem fakulteter og de studerende således, at de medvirkede ved bl.a. udarbejdelse af semesterplaner, indførelse af nye studieplaner og ændringer af eksamenspensum. Desuden skulle de behandle klager over undervisnings- og eksamensforhold. Nævnene skulle være sammensat af lige mange lærere (både professorer og andre lærere) og studerende, med mulighed for at tilkalde en repræsentant fra censorkollegiet, når det var relevant. Selv om det i Studietidsudvalgets betænkning kraftigt blev understreget, at studienævnene kun ville blive rådgivende over for fakulteterne, vakte forslaget alligevel voldsomme protester på det filosofiske fakultet ved Københavns Universitet. Man mente, at studenterne nu fik magt i et uhørt omfang, og hæftede sig ved, at stemmeprocenten ved valg til Studenterrådet – som skulle udpege studenterrepræsentanter til studienævnene – var så lav, at disse studenterrepræsentanter ikke kunne siges at repræsentere de studerende. ⁵⁵ I sin betænkning fra 1968 gentog Universitetsadministrationsudvalget Studietidsudvalgets forslag om oprettelse af studienævn, så der var ikke sket meget i løbet af 1960'erne. Faktisk lå et krav om oprettelse af studienævn bag de studerendes besættelse af Psykologisk Laboratorium i april 1968. Alligevel må selve det, at der fremkom forslag om oprettelse af studienævn i 1963, ses som et skridt på vejen mod anerkendelsen af en ny studentertype på universiteterne. Valgretsalders nedsættelse i 1953 og yderligere i 1961 peger om ikke mod en ny studentertype, så dog mod en opfattelse af unge som stadig mere selvstændige.

1950'erne var altså en brydningstid, hvad angår opfattelsen af de studerende. Over for politikerne – og samfundet – krævede de at blive betragtet som selvstændige individer. Mennesker med egen økonomi, uafhængige af familie og baggrund. Men på universitetet måtte de studerende passes ind i en gammel opfattelse af den

studerende, som ganske vist havde frihed og ansvar for sit eget studium, men havde det i samspil med professorerne, der havde lærefrihed, frihed til at selv at bestemme, hvad de ville forelæse og forske i, og hvordan de ville undervise. I slutningen af 1950'erne blev universitetets traditionelle »friheder« oftest set som en konservativ kraft, som professorerne henviste til, når de hverken ville ændre undervisning eller andet på universitetet. Studenterne hævdede, at professorernes lærefrihed blev forvekslet med planløshed, når forelæsninger uannonceret blev aflyst, eller når forskellige undervisningstilbud ikke var koordineret. Studiefriheden for studenterne kunne dog også bruges anderledes. Det viste stud. mag. Hans Hertel i den førnævnte kronik i 1959, hvor han kraftigt kritiserede det forhold, at mange studerende måtte tilpasse sig professorernes holdninger og fortolkninger af stoffet, både til eksamen og ved valg af specialeemne. For at komme det til livs foreslog han, at der indførtes et sæt klart definerede frihedsrettigheder for de studerende, ligesom han påpegede, at autoritære omgangsformer var blevet almindelige som følge af en udbredt lærermangel, der gjorde virkelig kontakt mellem lærere og studerende vanskelig. Mens traditionstro professorer holdt fast i de eksisterende former uden blik for, at de ydre vilkår gjorde dem stadig mere vanskelige, udnyttede han traditionerne til at kræve ændringer for at sikre, at de traditionelle friheder virkelig kunne realiseres. At der reelt bestod et modsætningsforhold mellem de to synspunkter, demonstrerede professor Hjelmslev i sin svarkronik, hvor han afviste alle anklager om »tyranni«, netop med henvisning til professorernes lærefrihed og de studerendes mulighed for at opsøge den undervisning, de fandt var bedst for dem.

Heller ikke for amanuenser og videnskabelige assistenter var professorernes ret til at bestemme i alle forhold indlysende rigtig. I bladet »Videnskabsmanden« var der i 1958 et par videnskabelige assistenter, som i meget generelle vendinger kritiserede »at der indenfor betydelige områder på Københavns universitet ikke kan siges at trives nogen positivt venlig holdning overfor de lavere medarbejderes ønsker og forslag.« Forslag fra disse medarbejdere var blevet afvist uden argumenter, og det blev nu foreslået, at der blev indført mere »offentlighed« i administrationen af de enkelte institutter og laboratorier, f.eks. ved at skriftlige forslag og mødeprotokoller blev frit tilgængelige. Desuden blev der talt om problemer med krav om, at de ansattes forskning skulle resultere i bestemte resultater, eller at professoren offentliggjorde de ansattes resultater i sit eget navn.⁵⁶ Professorernes autoritet blev således draget i tvivl fra flere sider.

Studenter uden allierede

Blandt de politiske partier var der ikke den store uenighed vedrørende de højere uddannelser i slutningen af 1950'erne. Både borgerlige politikere og socialdemokrater støttede udbygning af de tekniske og naturvidenskabelige uddannelser, nybyggeri på universiteterne og forøgelse af den statslige uddannelsesstøtte. Der var ikke helt enighed om, hvor store beløb der skulle anvendes på de enkelte områder, men der var ingen tvivl om, at der skulle ske noget. Ingen af de politiske partier havde endnu udarbejdet en sammenhængende politik for området, selv om der var interesse for at afhjælpe »teknikermanglen« og for at »demokratisere« adgangen til universiteterne.

Derimod var der tilsyneladende ingen, som gjorde sig tanker om konsekvenserne af, at en ny studentertype var undervejs.

Efterkrigstidens alliance mellem socialdemokraternes ønske om en socialt bredere rekruttering og de konservatives ønske om støtte til forskning holdt stadig. Alliancen havde udmøntet sig i oprettelsen af Ungdommens Uddannelsesfond og Statens Almindelige Videnskabsfond i 1952, og endnu voldte det ikke problemer, at motivationen bag denne politik var forskellig i partierne. Socialdemokraternes ønske om en bredere social rekruttering til de højere uddannelser havde til hensigt at medvirke til større social retfærdighed, både i form af, at flere fra hjem uden akademiske traditioner fik en højere uddannelse, og ved at sikre, at flere af de kommende embedsmænd havde en »folkelig« baggrund. De konservatives ønske om øget statslig støtte til studerende var begrundet i et ønske om at opretholde tidligere tiders forhold, hvor børnene fra bl.a. embedsmandsfamilier som en selvfølge kunne studere, eventuelt støttet af et legat. Det blev imidlertid stadig vanskeligere for familierne at underholde de unge i studietiden samtidig med, at også de traditionelle studiestøtteordninger – legaterne – var blevet udhulet. Derfor var øget statslig støtte nødvendig.

I slutningen af 1950'erne satte Teknikerkommissionen den universitetspolitiske dagsorden med påpegning af vigtigheden af øget forskning og uddannelse på det teknisk-naturvidenskabelige område. Sammen med det øgede pres fra de store år-gange betød det bl.a. en hidtil uset udbygning af universiteterne, og det var netop udgifterne til byggeri, der fik oppositionens medlemmer af Finansudvalget til at standse op og forlange, at det blev overvejet, om studietiderne ved universitetet kunne forkortes, og om studierne kunne gøres mere effektive.

Teknikerkommissionens anbefalinger lå i tråd med det generelle ønske om at fremme industriel produktion og dermed økonomisk vækst. Universitetspolitikken blev indpasset i denne ramme, men universiteternes ekspansion var endnu ikke genstand for selvstændige overvejelser blandt politikerne. Universitetsudbygningen, der ikke hvilede på prognoser, viste sig da også allerede i 1960 at være helt utilstrækkelig i forhold til den store stigning i studentertallet. I udformningen af statens politik over for universiteterne blev der ikke taget højde for den konflikt, som var under udvikling på universiteterne, konflikten mellem de traditionelt indstillede professorer og den nye studentertype.

Denne konflikt kom ikke rigtigt frem i de statslige planlægningsorganer. I Studietidsudvalget blev konflikten strejft i Diderichsens udkast til betænkning – et udkast som dog aldrig nåede uden for udvalget. Heri lå en påpegning af, at »de frie studier« måske ikke fungerede helt så ideelt, som mange forsøgte at fremstille det, men bl.a. var bundet af strenge eksamenskrav og manglende lydhørhed fra professorerne over for studenternes ønsker til undervisningen. Desuden blev der udarbejdet små betænkninger om bl.a. studievejledning og studienævn med konkrete forslag til, hvordan dagligdagen på universitetet kunne tilpasses kravene fra de studerende.

Diskussionen om en ny studentertypes indpasning i universitetet lagde op til endnu en konflikt, som kun perifert berørtes i 1950'erne, nemlig spørgsmålet om i hvor høj grad politikerne og offentligheden overhovedet skulle have indflydelse på universitetets forhold. Holdningen til dette spørgsmål var blevet opblødt i løbet af årti-

et. Ved nedsættelsen af Videnskabskommissionen i 1946 blev det understreget, at kommissionen skulle afklare, på hvilke områder staten kunne »hjælpe« videnskaben, hvilket på ingen måde lagde op til, at interne forhold skulle drøftes, endsiges ændres, men udelukkende at staten skulle understøtte eksisterende strukturer. Tilsvarende var grundlaget for udbygningen af universiteterne i byggeudvalgets arbejde i 1957 ikke en overordnet plan for, hvordan universiteterne kunne bidrage til samfundsudviklingen, men planer udarbejdet af de enkelte professorer eller fakulteter for, hvordan de hver især ønskede, at de enkelte fag skulle udvikles. I forbindelse med diskussionen om pensums dimensioner talte Knud Thestrup imidlertid i 1958 om, at det vel var rimeligt, at disse kom til offentlig diskussion nu og da for på den måde at blive afstemt med forventninger udefra og ikke kun fra fagenes egne prioriteringer. Det var nye toner, og måske var det lidt overraskende, at de skulle komme fra konservativ side. I hvert fald lå det i det traditionelle universitetsbillede, at universitetets forhold ikke skulle diskuteres i offentligheden, som f.eks. professor Hjelmslev forklarede det i 1960.

Den nye studentertype, den selvstændige student, var i overensstemmelse med det menneskesyn, som blev fremmet i tankerne om velfærdssamfundet. Derimod var det i konflikt med universitetets traditionelle struktur, hvor professorernes lærefrihed satte den akademiske dagsorden. Universitetets traditionelle struktur blev også udfordret af presset fra regering og Teknikerkommission for at øge kapaciteten for naturvidenskabelige og matematiske fag. Talrige gange gjorde universiteterne opmærksom på, at de var glade for udvidelserne på disse områder, men at det ikke måtte ske på bekostning af de humanistiske fag. I begyndelsen af 1960'erne var det største pres på universiteterne den store tilstrømning af studerende, der næsten tredoblede studentertallet fra 1960 til 1965, en tilstrømning som hverken var ønsket af eller påvirket af universiteterne, men som havde sin umiddelbare begrundelse i udbygningen af gymnasierne og generelt i bedre økonomiske forhold i befolkningen.

Den statslige universitetspolitik var ved indgangen til 1960'erne bestemt af det overordnede mål om økonomisk vækst og derfor indrettet på at støtte teknisk og naturvidenskabelig forskning og uddannelse, mens der ikke blev taget initiativer til at ændre på universiteternes interne forhold. Den statslige politik sigtede mod at lappe på åbenlyse mangler, f.eks. mht. lokaleforhold, og den holdt sig inden for sin egen logik, nemlig at fremme industriproduktionen og dermed den økonomiske vækst. Derimod smittede den offentlige debat kun i meget begrænset omfang af på den statslige universitetspolitik.

Den offentlige debat viste med tydelighed, at der var ved at ske noget nyt på universiteterne. En ny studentertype var undervejs med forventninger om større selvstændighed, økonomisk og med tiden også akademisk. Studietidsudvalget er det statslige organ, som kom nærmest diskussionen af dette forhold, men de fleste af udvalgets medlemmer lagde deres engagement andetsteds. Fra politisk side blev der ikke spurgt efter resultater fra udvalget, og det var heller ikke selv ivrig efter at fremkomme med noget. Ved dets nedsættelse havde Undervisningsministeriets embedsmænd betegnet det som »politisk begrundet«, og noget administrativt behov for ændringer i forholdet mellem studerende og professorer mente man ikke, der var.

Ved indgangen til 1960'erne stod universiteterne således i den situation, at selvstyret formelt set stadig var intakt, men at rammerne for universitetet udefra blev ændret, uden at universitetets professorer kunne gøre noget ved det. De naturvidenskabelige fag fik forrang ved udbygningen, og universiteterne måtte modtage så mange studenter som aldrig før. Hertil kom så, at studenterne heller ikke faldt ind i universitetets struktur, som man havde været vant til. Studenterne var blevet samfundsborgere på lige fod med velfærdsstatens øvrige borgere, muligheden for at være økonomisk uafhængig af familien var inden for rækkevidde, når man opfyldte kravene i trangsbødømmelsen.

Universitetets form var under kritik. Studenter og professorer stod ikke længere side om side. Kritikken samlede sig om, at studenterne ikke blev anerkendt som frie og selvstændige individer, med hvad dertil hørte af økonomisk og akademisk uafhængighed og respekt i dagligdagen. 1960'erne blev et årti, hvor krav om ændringer trængte sig på med stadig større kraft, men hvor disse krav var meget længe om at finde en så fast form, at de kunne realiseres. En tøven hos de kræfter, som ønskede forandringer, blev brugt af universitetets konservative kræfter til at forhale processen, ikke til at vise sig konstruktiv overfor ønsket om ændringer. Det ses f.eks. i Studietidsudvalgets arbejde, idet udvalget seks år efter sin nedsættelse i et fem sider langt brev anmodede om, at udvalget kunne opløses uden at afgive betænkning. Det var hverken effektivitet eller frihed.

Den konflikt mellem forsvaret for de »frie studier« og kravene om effektive og samfundsnyttige studier, som blev ridset op i den offentlige debat ved 1950'ernes slutning, blev ikke på det tidspunkt artikuleret i mere magtfulde fora end dagbladenes kronikspalter og det oversete Studietidsudvalg. Det betød ikke, at konflikten forsvandt, blot at den ikke blev løst.

Noter

1. Københavns Universitet. Konsistorium. j.nr. 75m/57. Studenterbladet 5.11.1958, 3.12.1958, 4.2.1959.
2. Jensen 1958, Munck Madsen 1958, Hjelmslev 1960.
3. Studenten. Juni 1959. Professor, dr.phil. Søren Holm.
4. Jensen 1958.
5. F.eks. Hertel 1959 og 1960.
6. Svanholm 1955.
7. Hansen (upubl. manus.).
8. Betænkning nr. 229. 1959.
9. F.eks. af Morten Lange i Videnskabsmanden nr. 4, december 1959 og af Jens Ahm og Per Kirstein (1959) Hele uddannelsen til debat.
10. F.eks. referat af møde i Studietidsudvalget 14.december 1961.
11. Betænkning nr. 225. 1959.
12. Hansen (upubl. manus.).
13. Studenterbladet 8. oktober 1958.
14. 5.11.1958. Brev fra DSF til Undervisningsministeren. Undervisningsministeriet, 2. departement, 1. kontor, j.nr. 596/62.
15. I *Universitetsutredningens* direktiv (kommissorium) blev der netop lagt vægt på, at de særligt tilkaldte sagkyndige skulle gennemføre en »allsidig och förutsättningslös« undersøgelse af universiteters og højskolors opgaver og behov i det moderne samfund. Der blev peget på en række forskellige områder, som den svenske *utredning* skulle beskæftige sig med, herunder etablering af en »rationaliserad undervisning« SOU 1957:24, side 7-12, spec. side 11.
16. Notater 30.12.1958-15.1.1959. Undervisningsministeriet, 2. departement, 1. kontor, j.nr. 596/62.

17. Medlemmer: Carl Iversen (formand), W. Munck (rektor, Aarhus), Stephan Hurwitz, Paul Diderichsen (død oktober 1964), Sigurd Højby, Mogens Pihl, Peter Skautrup, Thorkil Kristensen (udtrådt i 1960), Flemming Hvidberg (død februar 1959. Erstattet af Hal Koch, som døde august 1963), stud.jur. Holger Lavesen (erstattet af stud.jur. Bent Nyløkke Jørgensen i 1962), stud. theol. H. Søndergaard (erstattet af stud. theol. Peter Arent i 1962).
18. Munck Madsen 1958.
19. Jensen 1958.
20. Diderichsen 1949.
21. 10.5.1960. Studietid – studiefrihed. Københavns Universitet. Konsistorium. j.nr. 475/58 I, 115g/55 I (pk. 12.35.66 og 67).
22. Københavns Universitet. Konsistorium. j.nr. 475/58 I, 115g/55 I (pk. 12.35.66 og 67).
23. Studietidsudvalget, 14. december 1961.
24. Der findes referater fra syv møder, men nogle referater kan være gået tabt.
25. Studenterbladet nr. 9, 1965. 29.5.1965 Brev fra Carl Iversen til Undervisningsministeren. Undervisningsministeriet 2. departement, 1. kontor. j.nr. 596/62.
26. Information 27.9.1958.
27. Betænkning nr. 225. Betænkning om den matematisk-naturvidenskabelige uddannelses karakter og omfang. Afgivet af det af undervisningsministeriet den 12. juni. 1956 nedsatte udvalg, side 21-25.
28. F.eks. Information 4.10.1958.
29. Samraadet. September 1958. Udtalelse fra rektor ved Aarhus Universitet, Willy Munck.
30. Thomsen 1958.
31. Studenten nr. 3, 1958. Interview med Flemming Ring Kristensen.
32. Andreas Blinkenberg i Dagens Nyheder 30.9.1958.
33. Information 4.10.1958 og Aarhus Stiftstidende 14.8.1958.
34. Samraadet. September 1958.
35. F.eks. Svanholm 1955.
36. Studenterbladet nr. 8 og 9, 1960.
37. Svanholm 1955, Ring Kristensen 1959, Thestrup 1959.
38. Svanholm 1955.
39. Ring Kristensen 1959 og Thomsen 1958.
40. Betænkninger om nedsættelse af studietiden fra fakulteterne. Københavns Universitet. Konsistorium. j.nr. 475/58 I, 115g/55 I (pk. 12.35.66 og 67).
41. Thomsen 1958.
42. Thomsen 1958.
43. Hertel 1959 og 1960. Hjelmlev 1960.
44. Studenterbladet, nr. 10. 1960. Jørgensen 1960. Krarup 1959.
45. Hansen 2002.
46. Samraadet. September 1958. Udtalelse fra rektor Erik Warburg.
47. Agersnap 1961:23.
48. Ungdomskommissionen 1951, p. 26-27, Agersnap 1961. p. 66-67.
49. Thomsen 1986:62-74, Ungdomskommissionen 1951, p. 23-24, Agersnap 1961. p. 66-67.
50. Agersnap 1961:20-21. I 1947 var ca. 16% af de studerende gift, mens ca. 24% var gift i 1959.
51. Københavns Universitet. Konsistorium. j.nr. 75/45.
52. Bruun Nielsen 1946.
53. Jørgensen 1960.
54. Videnskabsmanden nr. 2 april 1960. Professor Poul Bonnevie.
55. Københavns Universitet. Konsistorium. j.nr. 475/58 I, 115g/55 I (pk. 12.35.66 og 67).
56. Videnskabsmanden, nr. 2 april 1958 og nr.3. juni 1958.

Kilder og litteratur

Rigsarkivet:

Københavns Universitet. Konsistorium.
Undervisningsministeriet, 2. dep. 1 ktr.

Aviskronikker:

Billeskov Jansen, F.J.: »Universitetspædagogik«. Berlingske Aftenavis 26.3.1949. Professor i Dansk Litteratur ved Københavns Universitet.

Bruun Nielsen, Peter: Universitetsundervisningens Demokratisering. Jyllands-Posten, 27.3.1946. Medlem af Studenterrådet ved Aarhus Universitet, stud. jur.

Diderichsen, Paul: »Studium og Undervisning«. Berlingske Aftenavis 1.4.1949. Professor i dansk sprog ved Københavns Universitet.
Hertel, Hans: Akademisk frihed – offentlig anliggende. Politiken januar 1960. Stud. mag.
Hertel, Hans: Det frie studiums krise. Politiken 29.12.1959. Stud. mag.
Hjelmslev, Louis: Akademisk frihed og uakademisk frimodighed. Politiken. 5.1.1960. Prof., dr.phil.
Jensen, Povl Johs.: Kritikken af Københavns Universitet. Politikken 15.11.1958. Professor i klassisk filologi.
Jørgensen, Aage: Frihed og planløshed. Aarhus Stiftstidende 4.4.1960. Stud.mag.
Jørgensen, Aage: Universitetet og pædagogikken. Aarhus Stiftstidende 23.4.1960. Stud.mag.
Krarup, Per: At forske eller undervise. 14.9.1959. Berlingske Tidende.
Munck Madsen, E.: Skole eller akademi? Jyllands-Posten 30.11.1958.
Ring Kristensen, Flemming: »Studenterne og studietiden«. Berlingske Tidende 2.9.1959. Formand for Studenterrådet ved Københavns Universitet.
Svanholm, Poul J.: »Bedre studier paa kortere tid«. Politiken 2.3.1955. Formand for studenterrådet ved Københavns Universitet.
Thestrup, Knud. Refereret i Berlingske Tidende, Dagens Nyheder og Kristeligt Dagblad 29.1.1959.
Thomsen, Ole B.: Fra slaabrok-student til ny-akademiker. Studentersbladet 5.11.1958 og følgende numre.

Tidsskrifter:

Studenten, udg. af Konservative Studenter.
Studentersbladet, udg. af Danske Studerendes Fællesråd.
Samraadet, udg. af Danske Stats-Embedsmænds Samraad.
Videnskabsmanden, udg. af Foreningen til beskyttelse af Videnskabeligt Arbejde.

Bøger og artikler

Agersnap, Torben: Studentundersøgelsen 1959. 1961.
Betænkning nr. 225. Betænkning om den matematisk-naturvidenskabelige uddannelses karakter og omfang. Afgivet af det af undervisningsministeriet den 12. juni 1956 nedsatte udvalg. 1959.
Betænkning nr. 229. Teknisk og naturvidenskabelig arbejdskraft. Betænkning afgivet af den af statsministeriet nedsatte teknikerkommission. 1959.
Hansen, Else: Masseuniversiteter på tegnebrættet? upubl. manus.
Hansen, Else: Universitetslærer og -forsker i Danmark og Sverige. In På jakt efter Öresundsregionen. Tankar och slutsatser från ett mangvetenskapligt forskningsprogram. Red. Harald Gustafsson. 2002.
Thomsen, Niels: Københavns Universitet 1936-1966. I Københavns Universitet 1479-1979, bd. III. 1986.
Ungdomskommissionen: Ungdommens adgang til den højere uddannelse. Betænkning II. Studierne ved universiteterne og de højere læreanstalter. 1951.

Else Hansen (f. 1956). Seniorforsker, Rigsarkivet. Forsvarede i 1998 ph.d.-afhandlingen »En koral i tidens strøm. RUC 1972-1997«. Arbejder bl.a. med dansk og svensk universitetshistorie i det 20. århundrede. Deltager i Statens Arkivers forskningsprojekt om 1950'ernes administrationshistorie.